

Голові Разової спеціалізованої вченої ради  
PhD 8534 Запорізького національного  
університету, доктору юридичних наук,  
професору Макаренкову Олексію Леонідовичу

## **ВІДГУК**

**опонента доктора юридичних наук, професора  
Івановської Алли Миколаївни  
на дисертаційну роботу Калугіної Інни Олегівни  
на тему «Теоретико-правові засади формування антикорупційної  
правової політики в Україні», подану на здобуття освітньо-наукового  
ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»**

### **Актуальність обраної теми.**

Протягом багатьох років проблема корупції була і залишається одним з найбільших викликів для держави і суспільства у будь-якій країні світу. Для нашої держави проблема запобігання корупції в органах публічної адміністрації є одним із найактуальніших завдань державного управління. Адже корупційні прояви досягли таких масштабів, що в умовах зовнішніх загроз, економічних та соціальних проблем це стало не лише значною загрозою для суспільства, але реальною проблемою забезпечення системи національної безпеки.

В Україні створена і діє розгалужена система антикорупційних органів, розроблено і затверджено низку нормативних актів, спрямованих на формування і реалізацію державної антикорупційної політики. Однак слід зазначити, що, попри ці кроки, сучасний стан правового регулювання запобігання та протидії корупції характеризується певною декларативністю, формальним підходом до визначення напрямків антикорупційної політики, значним впливом політичних чинників при прийнятті антикорупційного законодавства. Особливої гостроти питання вдосконалення правового регулювання антикорупційної політики

набуває з огляду на євроінтеграційні прагнення України, перспективи її входження до європейського правового простору, необхідність адаптації вітчизняного законодавства до процесів формування та розвитку громадянського суспільства, реалізації принципу верховенства права, забезпечення прав і свобод громадян. Усе вищезазначене зумовлює актуальність теми представленого дисертаційного дослідження.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, які сформульовані у дисертації, їх новизна.**

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики в Україні. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики в Україні. Для досягнення поставленої мети автором була розв'язана низка завдань: досліджено генезу осмислення корупції та антикорупційної політики; обґрунтовано методологію дослідження теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики; уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження антикорупційної правової політики; досліджено поняття, зміст і співвідношення антикорупційної політики та антикорупційної правової політики; охарактеризовано нормативно-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні та суб'єктів її реалізації; проаналізовано зміст стратегічного планування антикорупційної правової політики в Україні; розглянуто й узагальнено сучасний зарубіжний досвід формування та реалізації антикорупційної правової політики; обґрунтовано напрями й засоби оптимізації формування антикорупційної правової політики в Україні в умовах євроінтеграції.

На основі узагальнення і систематизації наукових джерел дисертантом виокремлено низку основних напрямків і аспектів дослідження корупції та антикорупційної правової політики в сучасній вітчизняній та зарубіжній правовій науці, що відповідає загальнотеоретичному характеру дослідження антикорупційної правової політики. На особливу увагу заслуговує

методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження, яке поєднує: 1) домінуючий світогляд, який утілюється в філософсько-світоглядних підходах (цивілізаційний, діалектичний, антропологічний, аксіологічний; 2) тип наукового мислення, який постає у єдності та взаємодоповнюваності загальнонаукових методів (системного, структурного, функціонального, формально-логічного, феноменологічного, герменевтичного) і принципів пізнання (історизму, об'єктивності, детермінізму); 3) конкретно-наукові принципи, підходи та методи (історико-правовий, формально-догматичний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний).

Слушним є підхід дисертанта до аналізу співвідношення понять «державна політика», «антикорупційна політика» та «антикорупційна правова політика», який розкривається через співвідношення понять загальне, особливе, одиничне та характеристика спільних рис антикорупційної політики та антикорупційної правової політики, особливостей антикорупційної правової політики. На основі узагальнення наукових поглядів учених та основних положень чинних правових актів визначено основні взаємозалежні стадії формування антикорупційної правової політики.

На особливу увагу заслуговує дослідження досвіду формування та практичного втілення антикорупційної правової політики в таких країнах, як Австрія, Італія, ФРН, Великобританія, Франція, США, Фінляндія, Сінгапур, виявлення проблем і перспектив реалізації антикорупційної правової політики в Україні в умовах євроінтеграції.

Автором уперше:

1) проаналізовано генезу осмислення корупції та антикорупційної політики, виокремлено та охарактеризовано п'ять основних етапів, кожний із яких має свої особливості та відображає трансформацію загальних уявлень про корупцію як стан моральної деградації суспільства до комплексного аналізу причин, змісту й наслідків корупції, результатом якого стають її легальне тлумачення, прийняття комплексу нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і протидію корупції на міжнародному, європейському та

національному рівнях, розробка і реалізації антикорупційних політик (антикорупційних стратегій) у зарубіжних країнах, у т.ч. антикорупційної правової політики України;

2) обґрунтовано спільні риси антикорупційної політики й антикорупційної правової політики за критеріями сфери охоплення, інструментарію, підходів і методів реалізації та основними суб'єктами, виокремлено особливості антикорупційної правової політики;

3) запропоновано авторську інтерпретацію поняття «антикорупційна правова політика», яка тлумачиться як особливий різновид державної та правової політики, що відображає правову стратегію й тактику у сфері запобігання й протидії корупції, є науково обґрунтованою, послідовною, системною діяльністю інститутів та органів держави (насамперед, антикорупційних), атрибутивними рисами і властивостями якої є : державно-вольовий характер і владно-імперативний зміст; спрямованість на запобігання й протидію корупції; втілення у правотворчій, правозастосовній, інтерпретаційно-правовій та організаційно-правовій діяльності; здійснення правовими методами і засобами; публічний, офіційний характер; у демократичних країнах передбачає залучення інститутів громадянського суспільства, діяльність яких має антикорупційну спрямованість.

Наукову й практичну цінність мають удосконалені положення про:

1) нормативно-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні, які тісно пов'язані з тлумаченням корупції як глобальної комплексної проблеми, прийнятими правовими актами, спрямованими на запобігання й протидію корупції на трьох рівнях – міжнародному, європейському та національному, визнанням і впровадженням міжнародних і європейських антикорупційних стандартів, що втілюються у статичному й динамічному аспектах антикорупційної правової політики;

2) стратегічне планування антикорупційної правової політики, яке ґрунтується на нормативно-правових засадах, ураховує особливості рівня та сфер поширення корупції в країні, визначає загальний контекст, керівні й

пріоритетні напрями, передбачає комплексне, системне здійснення правових, політичних, організаційних, фінансових, технічних заходів, спрямованих на запобігання й протидію корупції, наявність чітких критеріїв оцінки їх реалізації та системний моніторинг за реалізацією антикорупційної правової політики та антикорупційної стратегії в країні;

Крім того у дисертаційному дослідженні дістали подальшого розвитку: положення про основні напрями й аспекти дослідження корупції та антикорупційної політики у сучасній вітчизняній та зарубіжній юридичній науці; систематизація та характеристика основних наукових підходів до формування антикорупційної політики; висновки про основні напрями формування та розвитку антикорупційної правової політики у зарубіжних країнах; характеристика основних проблем у формуванні й реалізації антикорупційної стратегії та антикорупційної правової політики в Україні на нормативному, інституційному та на рівні її реалізації.

Зазначені вище положення є відповідним науковим доробком автора, мають теоретичну й практичну цінність як для загальнотеоретичних, так і галузевих досліджень антикорупційної політики; вони є значимими і для навчального процесу (що підтверджується актом впровадження Запорізького національного університету від 23.01.2025 р.).

До кожного з розділів та наприкінці дисертант наводить висновки, які відображають отримані результати і відповідають меті та завданням дослідження. Виклад результатів дослідження здійснено на належному науково-методичному рівні із застосуванням інструментарію спеціальної правової термінології. Наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо аргументованими, базуються на комплексному аналізі вітчизняного та зарубіжного законодавства, судової практики. Висновки дисертаційної роботи відображають отримані результати і відповідають меті та завданням дослідження.

На увагу заслуговує той факт, що дисертантом проаналізовано величезний обсяг наукових джерел та офіційних документів (509 джерел), здійснено їх

систематизацію, виокремлено основні напрями й аспекти дослідження корупції та антикорупційної правової політики. Автором використано останні дослідження загальної теорії права, галузевих юридичних наук, у т.ч. зарубіжних та чинних джерел міжнародного і національного права.

Дисертація написана грамотно, мовна і стилістична культура роботи висока. Список використаних літературних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації зроблено з дотриманням вимог, встановлених МОН.

Зазначене засвідчує комплексний підхід до опрацювання проблематики теоретико-правових засад формування антикорупційної правової політики в Україні, високий рівень наукової підготовки авторки та її наукову зрілість.

**Практичне й теоретичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовано й обґрунтовано положення, висновки і пропозиції, які можуть бути використаними: науково-дослідній діяльності для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем формування антикорупційної правової політики в Україні, удосконалення правової культури українського суспільства, реформування публічної влади в Україні в контексті утвердження європейських правових стандартів; правотворчій та правозастосовній діяльності: низка положень і пропозицій може стати частиною заходів, спрямованих на оновлення вітчизняного законодавства у сфері запобігання й протидії корупції, розробки антикорупційних стратегій, формування правової культури українського суспільства, окремих його груп, насамперед правової культури суддів, публічних службовців у напрямі формування нульової терпимості до будь-яких проявів корупційних діянь; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін (Теорія держави і права, дисципліни Судові та правоохоронні органи України, галузевих юридичних дисциплін), при підготовці відповідних навчальних, навчально-методичних і навчально-практичних матеріалів (акт впровадження Запорізького національного університету від 23.01.2025 р.).

**Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.**

Повнота викладу основних результатів дослідження зумовлена тим, що основні положення, результати і висновки оприлюднено на 5 міжнародних науково-практичних конференціях, а також у 5 статтях, 4 з яких визнані як фахові видання з юридичних дисциплін категорії «Б» (із них 1 стаття у співавторстві), 1 стаття у зарубіжному виданні (у співавторстві).

Зазначені результати наукової роботи є достатнім. Загальна кількість публікацій, їх обсяг, зміст, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Публікації автора повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей і тез дисертантки, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер. Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що ставляться Міністерством освіти і науки України.

#### **Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.**

Загальний аналіз дисертації свідчить про самостійність і цілісність кваліфікаційної наукової праці, містить науково-обґрунтовані положення, висновки і рекомендації, які свідчать про актуальність, наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи. Положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно зафіксовані в підготовлених та оприлюднених здобувачем наукових публікаціях. У дисертаційній роботі О.І. Калугіної відсутні порушення академічної доброчесності.

**Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення.** Попри безперечно належний рівень проведеного Інною Олегівною Калугіною дисертаційного дослідження, окремі його положення є дискусійними та потребують свого уточнення і конкретизації.

У підрозділі 1.1 автор досліджує генезу та здійснює періодизацію осмислення корупції та антикорупційної політики, виокремлює основні етапи,

напрями й аспекти дослідження корупції та антикорупційної політики у сучасній юридичній науці. Автор наголошує, що п'ятий етап осмислення корупції та антикорупційної політики (перші десятиліття ХХІ ст. і донині) характеризується поглибленням комплексного аналізу корупції, осмислення її причин і наслідків, результатом чого стає її нормативне закріплення та легальне тлумачення; наслідком прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і протидію корупції на міжнародному, європейському та національному рівнях стають спроби розробки та реалізації антикорупційних політик і стандартів у зарубіжних країнах, у т.ч. антикорупційної політики України.

У зв'язку з цим постає питання, яке потребує більш розширеного тлумачення під час прилюдного захисту : Які, на думку дисертанта, чинники найбільш суттєво впливають на формування та зміст антикорупційної правової політики в Україні упродовж останнього десятиліття?

2. Важливу роль у формуванні та реалізації антикорупційної правової політики в Україні відіграють правові акти на міжнародному та європейському рівнях, дослідження й систематизацію яких автор здійснює у підрозділі 2.2. Серед значної кількості правових актів дисертант звертає увагу на акти «м'якого права».

Під час прилюдного захисту потребує уточнення питання щодо ролі й значення правових актів «м'якого права» у формуванні й реалізації антикорупційної правової політики в Україні.

3. У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід формування антикорупційної правової політики» (с.182- 209) автор ґрунтовно досліджує сучасний досвід зарубіжних країн у формування й реалізації антикорупційної правової політики, зокрема таких, як: Велика Британія, Данія, Нідерланди Німеччина, Латвія, Румунія, Словенія та ін., виокремлює ефективні антикорупційні політики та позитивні практики.

Потребує більш розширеного пояснення питання: Яку роль у формуванні антикорупційної правової політики в Україні відграє практика антикорупційних судів у зарубіжних країнах та практика ВАКС в Україні?

Разом з тим, наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, не спростовують положень дисертаційної роботи Інни Олегівни Калугіної, не знижують її позитивної оцінки, в якій отримані нові належним чином обґрунтовані результати, що в сукупності є вагомими для теоретико-правової науки. Дисертаційне дослідження спрямоване на збагачення знань про правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні та сприятиме вдосконаленню антикорупційної політики на етапі її розробки, ухвалення та реалізації.

**Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.**

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація «Теоретико-правові засади формування антикорупційної правової політики в Україні» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки з теорії права, тобто відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Калугіна Інна Олегівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Опонент:**

**в.о. ректора Закладу вищої освіти**

**«Подільський державний університет»**

**доктор юридичних наук, професор**

**Алла ІВАНОВСЬКА**